

РЕЦЕНЗІЇ

ФЕНОМЕН ІМЕНІ ТВОГО МІСТА

Котович В. Ойконімія України як лінгвокультурний феномен : монографія / Віра Котович. – Дрогобич : Посвіт, 2020].

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10935>

Світ ономастики такий великий, важливий для суспільства і цікавий, що кожен, хто до нього доторкнеться – учений-філолог, історик, географ, краєзнавець чи просто аматор, – уже не може звільнитися від його магічного впливу. Пізнати цей світ дослідники намагаються до глибин: з'ясувати суть власної назви, її мовний статус, виникнення, життя в суспільстві, історію, долю і, нарешті, оповитий завісою таємниці – зв'язок імені та людини.

Назви поселень становлять невід'ємну частину мовної системи, їх виникнення й розвиток підпорядковані загальним лінгвістичним закономірностям. І водночас процес номінації заселених людиною об'єктів не є чисто лінгвістичним і не зводиться до простого маркування. Ойконіми містять у собі значну й важливу інформацію з найрізноманітніших сфер: лінгвістичну, історичну, соціальну, культурологічну, психологічну, етнографічну тощо. Саме значущість лінгвальної та екстралінгвальної інформації і дає можливість їм бути одиницями, що здатні репрезентувати зв'язок із культурно-історичними і національно-специфічними особливостями того чи того народу в контексті простору й часу.

У монографії В. Котович домінує думка про назрілу потребу характеристики ойконіма як згорнутого лінгвокультурного тексту. Кожна національна мовна картина світу поєднує розмаїття фрагментів, які тісно взаємодіють між собою, і відрізняються один від одного національно-культурною маркованістю, зумовленою історичними, географічними, етнокультурними та іншими чинниками. Як наслідок, для кожної культури характерною є особлива система кодів. Тож у сучасній антропоцентричній лінгвістиці аналіз ономастичного матеріалу проведений з огляду на взаємодію мови й культури, постає особливо **актуальним**.

Наукова новизна рецензованої праці визначається її спрямованістю на створення лінгвокультурологічної концепції ойконімікону сучасної України, моделювання лінгвокультурологічних портретів українських астіонімів, визнання україноємності назв поселень, обґрунтування феноменальності кожного з них.

Проаналізувавши внесок історико-географічних та краєзнавчо-етнографічних досліджень ойконімів України в їх лінгвокультурологічне потрактування, подавши розлогий опис ономастичних регіональних досліджень українських ойконімів, Віра Котович зосередила увагу на двох ономастичних мегакодах – пропріативному та

апелятивному. Засобами цих мегакодів експліковано весь астіонімікон сучасної України, який послуговував основою дослідження.

Астіонім – типовий і водночас специфічний вид ойконіма: він не лише виразно відтворює дух та віяння епохи, у яку виник, а й проєктує назвоцентричні процеси на формування іменотворчого колориту інших поселень. “Кожен астіонім, – переконує дослідниця, – особливий лінгвокультурний код, шифрування якого відбулося в часі присвоєння імені, а декодування триває протягом усього періоду побутування поселення”. Тож сьогодні, коли назріла особлива потреба ратувати за українськість” наших міст, не менш актуальним стало дослідження українськості” їхніх назв.

Взаємодія мови й культури породжує до життя новий мовно-культурний знак, одиницю ономастичного коду. Цю одиницю в аналізованому дослідженні позначено терміном *ойкокультуронім* і вужче – *астіокультуронім*. Моделюючи лінгвокультурологічний портрет *астіокультуронімів*, дослідниця запропонувала таку його структуру: *ядерна зона*: теперішня назва міста, його локалізація; *ближня периферія*: генеза астіоніма; *дальня периферія*: характеристика етимона; *інтерпретаційна зона*: контрверсійні тлумачення, народна етимологія, конотоніми, дескрипції тощо.

Особливо значущими в розрізі досліджуваних проблем є третій та четвертий розділи рецензованої праці.

У третьому розділі проаналізовано пропріальний мегакод та змодельовано лінгвокультурологічні портрети всіх сучасних астіонімів України, мотивованих за посередництвом інших онімів. Авторка монографії наголосила, що пропріальний мегакод – це спосіб сприйняття власної назви крізь призму лінгвальних та екстралінгвальних відомостей; це виокремлення культурної сутності або ціннісного змісту пропріатива; експлікація оніма, закодування якого відбулося за посередництвом іншої власної назви. Його вияв у сучасних українських астіонімах відбувається шляхом декодування антропонімного індивідуального та антропонімного групового кодів, а також кодів гідронімного, мікротопонімного, ергонімного, оронімного, ойконімного та меморіального. Кожен астіокультуронім зберігає національно орієнтовану культурну інформацію, тому розглянутий у дослідженні як етно- та національномаркований лінгвокультурний феномен, суб’єктивні чинники постання якого в часі становлення та функціонування спираються на об’єктивні, природні закони рідної мови. Творцем переважної більшості сучасних астіокультуронімів України, на тверде переконання дослідниці, є український народ або україномовна особистість. Поняття україномовної особистості – явище, яке можна оприявити історичними, соціально-психологічними і власне лінгвістичними чинниками, що формували українську націю та національну самосвідомість. Спільність походження, історичної долі, культурних цінностей і традицій, спільність мови й побудованих на її основі символічних та емоційно-сенсорних уявлень створюють передумови формування мовної особистості, а звідси й певний психологічний тип, національний характер (за Віталієм Кононенком), тож Віра Котович має відвагу стверджувати, що якраз україномовна, а не іномовна особистість спричинилася до номінування абсолютної більшості поселень України.

На думку дослідниці, індивідуальним антропонімним кодом експліковано, з чим не можна не погодитися, астіоніми, мотивовані українськими іменами-композиціями праслов’янського походження (*Богуслав, Борислав, Володимир-Волинський, Добромиль, Житомир, Ізяслав, Переяслав, Самбір, Дрогобич, Збараж, Радомишль*), відкомпозиційними (*Болехів, Бучач, Любомль, Ніжин, Пирятин, Путивль*,

Радехів, Рахів, Рогатин, Чернігів) та відапелятивними антропонімами (*Баранівка, Глухів, Київ, Косів, Люботин, Малин, Носівка, Фастів, Чортків, Чуднів*), християнськими іменами (*Авдіївка, Андрушівка, Василівка, Костянтинівка, Макіївка, Мар'їнка, Миколаїв, Миронівка, Семенівка, Яремче*). Умотивованим є аналіз меморіального коду астіонімікону, позаяк дослідження антропонімно-меморіальних астіонімів та астіонімів, мотивованих іншими видами онімів, – це теж характеристика певного історичного періоду назвотворчості.

Апелятивний мегакод, обґрунтування якого вміщено у четвертому розділі монографії, – це та національна етнокультурна інформація, яка експлікує культуру творення назви населеного пункту через систему апелятивів або атрибутивів. Закодування у власній назві поселення апелятива, утвореного на його базі географічного терміна, атрибутивного компонента (якісного чи відносного прикметника) – явище непоодиноке, – стверджує дослідниця, – і притаманне культурі іменування усіх суспільних епох: від часу, коли людина виокремилася у довкіллі якийсь примітний об'єкт і назвала ним місце свого поселення; коли визначила характерну ознаку місцини своєї майбутньої оселі й закріпила за нею цю ознаку – до моменту, коли жителі поселення або уповноважені особи засвідчили в назві населеного пункту якусь його природну, суспільну, економічну, культурну, духовну чи іншу особливість”.

Апелятивно-атрибутивний код астіонімів пояснено низкою назв поселень, моделювання лінгвокультурологічного портрета яких уможливило об'єднати їх у такі лексико-тематичні групи: астіоніми, мотивовані апелятивами/географічними термінами/атрибутивами гідрографічного походження, які вказують на вологість, заболоченість ґрунтового покриву або на примітні на території гідроб'єкти (*Балта, Горішні Плавні, Рудки*); на позначення рельєфу місцевості (*Белз, Броди, Коломия*); на визначення специфіки ґрунту (*Кам'янське, Кременець, Коростень*); на колористику об'єкта (*Білопілля, Буринь, Красногорівка*); назви міст, мотивовані флоролексемами (*Вишневе, Дубно, Липовець*); астіоніми, мотивовані назвами об'єктів, створених людиною (*Городенка, Деражня, Заводське*); мотивовані апелятивами/географічними термінами/атрибутивами, що вказують на тип заселеного об'єкта (*Вишгород, Звенигородка, Новоселиця*) тощо.

Підсумковим у архітектоніці монографії став п'ятий розділ. У ньому авторка проаналізувала ойконіми України як лінгвознаки буття основних світоглядних категорій: часу та простору, розглянула їх з позицій духовності, образності, символізму та дійшла висновку: Обжиття людиною простору та свідоме його ословлення – це ті базові категорії, які разом із категорією темпоральності формують фундаментальні просторово-часові відношення, створюють таку систему координат, за якої індивід відчуває себе в навколишньому світі. Мова як засіб сприйняття, осмислення та відтворення цього світу здатна виконувати роль посередника між свідомістю людини та об'єктивною дійсністю”. Якщо в двох попередніх розділах комоніми було розглянуто як аналогічні та однотипні до аналізованих астіонімів, то в цьому розділі лінгвокультурологічний портрет астіонімів відворено на широкому тлі українського ойконімікону.

Дослідники культури по-різному трактують саме поняття культура”. Але центральну роль у багатьох дослідженнях відведено особистості – носію національної картини світу, позаяк мовні знаки здатні відображати культурно-національну ментальність людей. Культура – динамічна, вона постійно розвивається,

трансформується, разом з нею змінюється мова, можливості її вираження. Носії мови формують своє бачення світу в межах закріпленого в мовленнєвих поняттях мовного досвіду предків, зафіксованого, – як стверджує авторка рецензованої праці, – у назвах поселень.

Оцінюючи монографію Віри Котович Ойконімія України як лінгвокультурний феномен”, висновуємо: перед нами завершене за змістом і формою дослідження, у якому доведено, що традиції та новаторство українського назвотворення, багатство принципів, мотивів, способів та засобів іменування є вагомою підставою для того, щоб говорити про ойкокультуронімія як про згорнуті лінгвокультурні тексти, у яких відбито мову й культуру, історію і географію, національні традиції і суспільну ідеологію, дух та душу людини-назвотворця.

Наталія Колесник,
доктор філологічних наук, професор кафедри історії та культури української
мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича